

Thomaskerk Amsterdam, 1 november 2020
Psalm 82 / Joh. 13 : 2 – 8
Ds Mirjam Elbers, 's-Gravenhage

Gemeente van Christus,

In het onvolprezen theologische tijdschrift *In de Waagschaal* schreef collega Willem Maarten Dekker onlangs dat het coronavirus hem deed denken aan een god uit de oudheid. Nog even, zo schreef hij, en we begrijpen vandaag de dag maar weer al te goed hoe de antieke mens zich aan de machten voelde overgeleverd en hoe hij bij ziekte of rampspoed de grillige goden met offers om genade smeekte. Ik denk dat hij daar een punt heeft. Het corona-virus bepaalt ons leven, het houdt ons allemaal in de greep en maakt dat onze dagen er heel anders uitzien dan een jaar geleden. Onze contacten zijn anders, ons werk is anders, feestdagen en verjaardagen zijn anders - of zijn er zelfs helemaal niet meer. En de kerk natuurlijk. Wat een ramp voor de kerk is dit! Maar de grootste ramp betreft natuurlijk de zieken zelf. We kennen allemaal wel iemand die ziek is, of aan de beademing ligt, of nog steeds moe is omdat hij het virus maanden geleden opliep. Of we zijn zelf zo iemand, ziek thuis, aan bed gekluisterd... Opeens kun je je voorstellen dat de Grieken niet wisten hoe snel ze bij de godheid Apollo te rade moesten gaan om de vreselijke pest uit de legerkampen te laten weggaan.

Een macht die je leven beheerst, die je leven stuurt of een wending geeft: dat is precies wat de antieke mens zich dacht bij een godheid. En misschien is het wel goed om met die antieke blik ook vandaag eens naar ons leven te kijken. Wat zijn eigenlijk de sturende krachten in ons leven? Wat bepaalt ons doen en laten?

Laat er nu net vandaag een vergadering van al die goden belegd zijn. In die psalm die we net lazen horen we ervan. Daar zitten al die machten die ons in de greep houden eens even bij elkaar: ik stel me er een soort raad van bestuur bij voor. Toneelgroep De Appel speelde ooit de voorstelling 'Odysseus' en die opende met een godenvergadering, zoals ook de Odyssee zelf daarmee opent. Op het podium stond een grote ovale tafel, met grote leren stoelen met wielletjes eromheen en daarop de goden in alle kleuren en smaken.

De psalmdichter is dus geen monotheïst, iemand die gelooft dat er maar één god is. De bijbel als geheel is eigenlijk geen 'monotheïstisch' boek, al wordt dat vaak beweerd. Daar is de bijbel veel te realistisch en veel te menselijk voor. Ze weten daar dat onze mensenlevens door allerlei goden worden beheerst. Laten we ze misschien liever 'machten' noemen, want dat is precies hoe de goden in de antieke wereld werden beleefd: als namen voor de krachten die we

elke dag aan het werk kunnen zien. En daarom zijn het er ook zo veel. Je hebt erotiek en twist en ziekte en er is het wonder dat alles weer groeit en bloeit, de natuur, de vruchtbaarheid. Maar ook haat en geweld, of geld of status, of bepaalde idealen, of de mode... en ga zo maar door. Machten die je om heen aan het werk ziet, die ons leven kunnen bepalen. Soms zijn het machten die we ooit zelf op de troon hebben gezet, bepaalde systemen die we ooit bedacht hebben en achteraan zijn gaan lopen. Maar het kunnen ook machten zijn die ongevraagd en ongewild ons leven beheersen, zoals ziekte of ongeluk of noodlot, of zoals we vandaag merken: een onzichtbaar virus dat alles beheerst.

Er zijn heel verschillende goden dus, daar aan die bestuurstafel. Zullen we eens even naar ze kijken? Vandaag is Vrouwe Corona natuurlijk prominent aanwezig. Ze zit misschien wel een beetje op te scheppen over hoe ze de wereld in haar ban heeft gekregen. Ze is vooral trots op alle offers die ze ontvangt. ‘Tien procent van het bbp is mijn kant al op gekomen. Ik ben kampioen offer-ontvanger! Wie van jullie kan dat nazeggen?’ zo kijkt ze trots de kring rond. Aan tafel zit ook een jonge god in een duur Italiaans maatpak. Dat is de god van de groei. Hij is van alle goden wel het meest tevreden met zichzelf. Minachtend spreekt hij godin Corona toe: ‘Jij bent maar een tijdelijk verschijnsel, vergis je niet. Eigenlijk is de wereld vooral in mijn macht’, zo zegt hij. ‘Iedereen gaat voor groei. Let maar op als er een vaccin tegen jouw ziekte is. Dan zullen we allemaal weer willen groeien! Ik ben al eeuwen aan de macht. Want iedereen wil groeien. Dat zit nou eenmaal in de mensen: voor regen en voor vruchtbaarheid hebben ze ook altijd graag geofferd. Niemand wil graag oud of ziek zijn. Liever jong en vitaal. Vandaag de dag moeten ook universiteiten en ziekenhuizen almaar groter worden, meer omzet draaien. En kerken niet te vergeten! Het gaat om werving en groei. En als ik er even niet ben, in de economie, dan raken de mensen in paniek. En een óffers dat ze voor me brengen!’ zo lacht de god van de groei. Hij denkt nog even aan de manier waarop hij de mensen graag opjaagt. Met zijn zoete fluisterstem komt hij bij de mensen binnen. Het is die stem die ons die zegt dat het altijd nog beter kan. Die akelige stem die je influistert dat het nooit goed genoeg is. Dat het nooit klaar is met al die prestaties... En hoe de mensen dan nog harder gaan rennen – ten dode toe. Maar daarover houdt de mooie god van de groei wijselijk zijn mond.

De collega-god naast hem begint trouwens al te protesteren: ‘Ach, wat ben je toch een oppervlakkig godje!’ Het is de godin van het Noodlot. ‘Als het er op aankomt, geloven mensen vooral in mij. In het Lot, in de loop der dingen. En dat is ook logisch, want aan het lot ontkom je niet. Wat je overkomt daar ontkom je niet aan. Uiteindelijk weten mensen dat. En

dus zeggen ze dan: “Het heeft zo moeten zijn. Er zal wel een bedoeling achter zitten.” In de kerk noemen ze dat predestinatie. Maar ook buiten de kerk ben ik populair. Mensen vinden het mooi om achter alles een bedoeling te zien, een onzichtbare kracht die alles bestuurt. Ik dus. De godin van het Lot.’ Even gaan de gedachten van de godin uit naar de tragedies van de laatste dagen: zomaar een aardbeving, mensen onder het puin bedolven. Kan zomaar gebeuren. En tevreden bedenkt deze godin hoe iedereen siddert voor haar, het Noodlot.

En zo zit de hele tafel vol: de god van de heilige oorlog zit er – die graag mensen tegen elkaar opzet en haat verspreidt onder de mensen. Hij heeft helaas ook goede dagen achter de rug, vooral in Frankrijk. Maar er is ook de keurige, nette god van het verkeer, de mobiliteit, die elk jaar zeker 500 verkeersdoden in zijn boekhouding noteert. En dan natuurlijk de grote dikke god van het geld. En de verleidelijke godin van het Ideaal, van de maakbaarheid. Het zijn de machten op hun tronen, zij die ons leven beheersen. Wat dat we autonome, zelfstandige mensen zouden zijn, bleek ook in 2020 weer een illusie. Ongemerkt maken heel andere krachten de dienst uit. Waar gaan we dagelijks voor door de knieën? Voor die onwrikbare patronen waar we maar niet los van komen? Of juist voor onze onzekerheden? Voor stemmetjes in ons hart die ons toefluisteren dat het nooit goed genoeg is? Dat je nooit een kwartje wordt als je voor een dubbeltje geboren bent? Welke offers brengen we ervoor?

En daarom is het goed dat we in de kerk van deze vergadering horen. Want die vergadering wordt verstoord. Voor ons. Niet dóór ons, maar vóór ons. Er staat iemand op, zo zingt de psalmdichter in dit lied. Een onooglijk figuur. Misschien had niemand hem zien binnenkomen; misschien stond zijn stoel een beetje lager dan die van de anderen en hadden ze hem over het hoofd gezien. Maar nu opent hij zijn mond: ‘Góden zijn jullie. Inderdaad, goddelijk. Maar wat zijn jullie ónmenselijk. Ieder van jullie zit te tellen hoeveel mensen jou dienen, hoeveel offers ze je brengen. Maar hoor je de mensen ook schreeuwen? Hoor je ze kermen als slaven? Jij, god van de groei, heb je gezien dat er in deze tijden inmiddels twee keer zoveel mensen op straat leven als tien jaar geleden? Was vorige week nog op het mensenjournaal! En jullie allemaal, weten jullie eigenlijk wel, hoe de mensen er aan toe zijn? Weten jullie hoe de mensen schreeuwen in hun omgevallen huizen, hoe ze elkaar uit het oog verliezen en eenzaam zijn omdat ze alleen maar met júllie bezig zijn, door jullie bangmakerij en fluisterstemmetjes?’

De goden zijn nog stiller geworden. Straks gaat deze figuur nog vloeken ook... Kijk, daar opent hij zijn mond weer: ‘Jullie beloven zoveel, daarom dienen de mensen jullie. Een mooi

ideaal, huizenhoge groei, het voorbestemde lot, 70 maagden in het hiernamaals. Maar als het erop aan komt, dan helpen jullie niet. Of alleen tegen een hoge prijs. Doe toch recht aan de wees en de arme! Help de mensen op de been! Bevrijd de mensen van hun slavernij! Leer hen om elkaar te bevrijden! IK GA!’

Het is doodstil geworden in de vergadering der goden.

De woorden van de God van Israël (want die was het) klinken nog na. ‘Wat bedoel je “ik ga”?’ vraagt de voorzitter, de oppergod. ‘Wat ga je doen?’

‘Ik ga hun voeten wassen.’ zegt het vreemde godje. ‘De voeten van de mensen bedoel ik. Ik ga de schimmel van hun stramme voeten wassen. Ik ga voor ze door het vuur en door de waterplassen.’ En hij keert zich om en begint richting uitgang te lopen.

De goden roepen hem achterna: ‘Je gaat toch niet.... naar de aarde? Die prut van ellende in? Je gaat toch niet .... helpen? Je bent gek! Mensen willen een god om tegenop te kijken, zoals wij. Een god om bang voor te zijn en te vereren en om heel hard voor te rennen. Geen god die hen komt dienen. Voeten wassen...? Kijk maar uit, ze zullen je ombrengen. Let op onze woorden: ze zullen je nog kruisigen!’

Maar de deur van de bestuurskamer valt dicht.

In de verte horen ze alleen nog zijn stem: ‘Jullie goden zullen sterven als mensen, als zeepbellen zul je doorgeprikt worden. Ik kies een andere weg. Ik ga wonen bij mensen, in schemerlicht en verwarring. Ik wil een kleine Mensengod zijn.’ (Oosterhuis)

De psalmdichter, ja de hele bijbel, kondigt ons het einde van de goden aan. Dát is wat mij zo mateloos fascineert aan het Oude Testament, en mij troost: die religiekritiek. Het is uit met al die machten die over ons leven heersen. Ze zijn er wel, maar ze zijn het niet (Miskotte). Ze hebben namelijk geen duur, ze hebben geen gewicht, ze zullen uiteindelijk sterven, en aan hun einde komen als sterfelijke mensen.

Zou het werkelijk? Al die stemmen en al die machten in ons leven... ze lijken er nog te zijn, ze nemen ons in beslag en soms willen we ook niet anders. Zoals Simon Petrus helemaal niet wil dat Jezus zijn voeten wast. Liever een god om tegenop te kijken, om voor te moeten rennen.

En daarom zitten we dus af en toe in de kerk. Niet om eerbiedig te knielen voor de hogere macht, maar om van onze goden verlost te worden. Om te horen dat al die goden aan hun einde komen. Dat er uiteindelijk maar één macht is die het houdt: de liefde van die Heer die onze voeten komt wassen. Ook al zijn onze voeten beschimmeld, en ook al hebben ze de verkeerde stappen gezet, en ook al zijn ze hard aan het rennen voor de goden van deze wereld.

Hij komt ze wassen. Daarom durft die psalmist te eindigen met zijn eigen brutale, dringende oproep: ‘Sta op, levende God, doe gerechtigheid op de aarde, want van U zijn alle volkeren!’ Alle mensen, alle volkeren, vallen uiteindelijk onder de macht van die Liefde. We laten ons dus niet verdelen door geld, status, noodlot, ideaal, nationaliteit of ras. Tegen alle haatzaaiers van deze week in. Tegen alle coronaberichten in. Tegen alle eenzaamheid in. Alle mensen - zoals wij hier zitten en ver daarbuiten - zijn allemaal mensen van wie Jezus de voeten komt wassen. En geen god of macht, geen hoogte of diepte, noch enig ander schepsel, kan ons scheiden van die Liefde.

Amen.